

KOHTUMÄÄRUS

Kohus	Tallinna Ringkonnakohus
Kohtunik	Mati Maksing
Määruse kuupäev	16.06.2023, Tallinn
Tsiviilasja number	2-22-19302
Tsiviilasi	XX-i ja YY-i hagi Ateljee Houses OÜ vastu ning Ateljee Houses OÜ vastuhagi Ateljee Houses OÜ menetlusabi taotlus
Vaidlustatud määrus	Pärnu Maakohtu 12.05.2023 määrus
Kaebuse esitaja ja liik	Ateljee Houses OÜ 07.06.2023 määruskaebus
Menetlusosalised ja nende esindajad	<u>Hagejad</u> : XX ja YY, ühised lepingulised esindajad vandeadvokaadid Valeria Arsjuta ja Lada Riisna <u>Kostja (vastuhageja, määruskaebuse esitaja)</u> : Ateljee Houses OÜ, seaduslik esindaja juhatuse liige Georgio Paim
Asja läbivaatamine	Kirjalikus menetluses

RESOLUTSIOON

1. Tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 183 lõike 1 esimene lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule kohtusse pöördumisel riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks.
2. Edastada määrus resolutsiooni punkti 1 osas põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks Riigikohtule.
3. Pärnu Maakohtu 12.05.2023 määrus tühistada ja saata kostja 11.05.2023 menetlusabi taotlus samale maakohtule uueks läbivaatamiseks.
4. Määruskaebus rahuldada osaliselt.

Edasikaebamise kord

Käesoleva kohtumääruse peale ei saa esitada määruskaebust.

MENETLUSE KÄIK

1. Pärnu Maakohtu menetluses on XX-i ja YY-i (hagejad) hagi Ateljee Houses OÜ (kostja) vastu töövõtulepingu tagasitaitmisest tulenevas 74 220 € tagastamise nõudes. Maakohus tagas hagi 28.12.2022 määrusega ja arestis kostja pangakontod nõudesumma ulatuses hagejate kasuks. Hagejad edastasid 08.03.2023 kohtule kohtutäituri teate, millest nähtub, et kostja pangakontodel ei olnud nõudesumma ulatuses raha ja kontod on arestitud. Maakohus rakendas 10.05.2023 määrusega täiendava hagi tagamise abinõu ja arestis kostjale kuuluvaid vallasasju, andes korralduse asjad müüa ja kanda müügist saadav raha kohtu deposiitkontole.

2. Kostja esitas 11.05.2023 maakohtule vastuhagi lepingu alusel hagejatele üleantu tagastamiseks. Koos vastuhagiga esitas kostja menetlusabi taotluse, millega palus end vabastada vastuhagilt riigilõivu tasumisest. Kostja põhjendas, et ta ei saa riigilõivu tasuda, sest tema pangakontod on arestitud ja majandustegevus halvatud.

MAAKOHTU MÄÄRUS

3. Maakohus jättis kostja taotluse 12.05.2023 määrusega (vaidlustatud määrus) rahuldamata. TsMS § 183 lg 1 piirab juriidilisele isikule menetlusabi andmist ja seda saab oma eesmärkide saavutamiseks taotleda üksnes tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja kantud või sellega võrdsustatud mittetulundusühing või sihtasutus. Kostja on osaühing, mistõttu ta ei vasta viidatud sätte tingimustele ja talle pole võimalik menetlusabi anda. Sama määrusega otsustas maakohus, et kostjal tuleb vastuhagi hinna 60 522,44 € ning RLS § 59 lg 1 ja lisa 1 järgi tasuda riigilõiv 1540 €, mille maksmiseks kohus andis tähtaja 14 päeva alates määruse kättesaamisest.

MÄÄRUSKAEBUS JA SELLE MENETLUS MAAKOHTUS

4. Kostja esitas 07.06.2023 määruskaebuse, milles palub vaidlustatud määruse tühistada ja tema menetlusabi taotluse rahuldada. Kostja leiab, et TsMS § 180 sõnastus ei piira selles esitatud tingimuste kehtivust ainult füüsilistele isikutele. TsMS § 183 lg 1 on PS-ga vastuolus ja Riigikohtu üldkogu on sätte juba kehtetuks tunnistanud osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks. Sarnaselt ei saa norm kehtida olukorras, kus osaühing taotleb menetlusabina riigilõivu tasumise kohustusest vabastamist vastuhagi esitamisel.

5. Maakohus võttis määruskaebuse menetlusse, jättis rahuldamata ja edastas selle lahendamiseks Tallinna Ringkonnakohtule, kuhu tsiviilasja toimik saabus 08.06.2023.

RINGKONNAKOHTU PÕHJENDUSED

6. Ringkonnakohus tühistab vaidlustatud määruse ja saadab kostja taotluse TsMS § 667 lg 2 ls 2 alusel uuesti lahendamiseks tagasi maakohtule. Ühtlasi jätab ringkonnakohus kohaldamata ja tunnistas TsMS § 183 lg 1 ls 1 PS-ga vastuolus olevaks osas, milles see välistab menetlusabi andmise sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule kohtusse pöördumisel riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks. Määruskaebus rahuldatakse osaliselt.

7. Esmalt põhjendab ringkonnakohus, et TsMS § 183 lg 1 ls 1 on kostja riigilõivu tasumise kohustusest vabastamise taotluse ja kaebuse lahendamisel asjassepuutuv norm.

7.1. Maakohus keeldus kostja taotluse menetlusabi korras rahuldamisest põhjendusega, et kostja on osaühing, kellele TsMS § 183 lg 1 ls 1 välistab menetlusabi andmise. Maakohtu seisukoht on kooskõlas normi sõnastusega, sest selle kohaselt võib juriidilistest isikutest menetlusabi oma eesmärkide saavutamiseks taotleda üksnes tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja kantud või sellega võrdsustatud mittetulundusühing või sihtasutus, mille asukoht on Eestis või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, kui taotleja põhistab, et ta taotleb menetlusabi keskkonnakaitse või tarbijakaitse valdkonnas või muud ülekaalukat avalikku huvi arvestades paljude inimeste seadusega kaitstud õiguste võimaliku kahjustamise vältimiseks ja ta ei suuda eeldatavasti menetluskulusid oma vara arvel katta või suudab neid tasuda üksnes osaliselt või osamaksetena. Osaühing on TsÜS § 25 lg 1 ja ÄS § 2 lg 1 ls 1 järgi teatavat liiki äriühinguna juriidiline isik, st vastab TsMS § 183 lg 1 ls 1 välistuse tingimustele.

7.2. Piiratud ulatuses võib menetlusabi TsMS § 183 lg 2 järgi saada pankrotivõlgnik, aga kostja pankrotti pole välja kuulutatud.

7.3. Eelnevat kokku võttes tuleneb seadusest üheselt, et äriühingule, kes ei ole pankroti-võlgnik, ei ole menetlusabi saamise võimalust vähemalt riigilõivust osalise või täieliku vabastamise näol ette nähtud. Seega ei saa kostja seaduse järgi taotleda enda vabastamist vastuhagi avalduselt tasumisele kuuluva riigilõivu tasumisest. Neil kaalutlustel on TsMS § 183 lg 1 ls 1 kostja taotluse ja kaebuse lahendamisel otsustava tähtsusega, sest selle kehtivuse korral ei saa kostja taotlust rahuldada, aga selle PS-le mittevastavuse korral tuleb kontrollida teisi (üldisi) menetlusabi andmise eeldusi ja kontrolli tulemusel võib kohus otsustada teisiti.

7.4. Kohtu algatatava konkreetse normikontrolli lubatavuse eeldus on kontrollimiseks esitatud sätte asjassepuutuvus (PSJKS § 14 lg 2 ls 1). Asjassepuutuv on säte, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega. Otsustava tähtsusega on säte siis, kui kohus peaks sätte PS-le mittevastavuse korral otsustama teisiti kui PS-le vastavuse korral (RKPJKo 14.06.2023, 5-23-3, p 37). Need tingimused on eelmise p 7.3 kokkuvõtte kohaselt täidetud.

7.5. Taotluse lahendamise keskne küsimus on vastuhagi avalduselt riigilõivu tasumise kohustusest vabastamise põhimõtteline võimalus või võimatus, mida ringkonnakohtu hinnangul tuleb käsitleda küsimusena lõivu tasumise kohta kohtusse pöördumisel. Kuigi kostja on osauhing, siis on kõnealuse sätte sõnastuse järgi küsimus sättes märgitud kriteeriumitele mittevastava Eesti eraõigusliku juriidilise isiku kohta.

8. TsMS § 183 lg 1 ls 1 on juba tunnistatud PS-ga vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks (RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10). Ringkonnakohus leiab, et samadel alustel ja põhjusel on viidatud säte PS-ga vastuolus ka osas, milles see välistab riigilõivu tasumisest täielikult või osalise vabastamise kohtusse pöördumisel, sh hagi, vastuhagi vm avalduse esitamisel. Kokkuvõtvalt märgib ringkonnakohus põhiõiguste kaitseala riive ning formaalse ja materiaalse põhiseaduspärasuse kohta järgmist.

8.1. Kohtusse pöördumisel isikule riigilõivu tasumise kohustuse panemine ja samuti sellest kohustusest vabastamisest keeldumine võib riivata nii omandipõhiõigust (PS § 32) kui ka õigust kohtulikule kaitsele (PS § 15 lg 1). Need põhiõigused laienevad juriidilistele isikutele (PS § 9 lg 2). Eelviidatud Riigikohtu üldkogu lahend käsitles PS § 24 lg 5 riivet. PS § 15 lg 1 ls-s 1 tagatud üldise kaebepõhiõiguse kaitsealas on olukord, kus kohus ei ole isiku õiguste üle otsustanud. PS § 24 lg-s 5 tagatud edasikaebeõiguse kaitsealasse kuulub aga olukord, kus on olemas isiku õigusi ja vabadusi puudutav kohtu otsustus (vt nt RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14, p 60 ja seal viidatud varasem praktika).

8.2. Kohtupõhiõigus on reservatsioonita põhiõigus, seda võib kitsendada üksnes teiste põhiseaduslike väärtuste kaitseks (RKPJKm 12.12.2017, 5-17-10, p 57; RKKKo 06.12.2019, 1-17-3615, p 20). Kohtusse pöördumise õiguse riive legitiimsed eesmärgid on nii menetlus-ökoonomia kui ka õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu põhimõte (vt nt RKÜKo 06.03.2012, 3-2-1-67-11, p 25 koos alapunktidega ja seal viidatud varasem praktika).

8.3. Pole põhjust kahelda, et menetlusabi andmist välistav TsMS § 183 lg 1 ls 1 on formaalselt PS-ga kooskõlas. Säte on Riigikogus vastuvõetud nõutava häälteenamusega ja kahtlusteta mõistetav.

8.4. Ringkonnakohtu hinnangul on regulatsioon, mis välistab Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule menetlusabi andmise tsiviilkohtumenetluses kohtusse pöördumisel ettenähtud riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks, sobiv ja vajalik abinõu menetlusökoonomia eesmärgi täitmiseks. Küll ei ole menetlusabi andmise välistamine menetlusosaliste õigusemõistmise kulutuste kandmisest osavõtu eesmärgi saavutamisel vajalik abinõu, sest sama tulemuse annab riigilõivu osamaksetena tasumise võimaldamine, mis oleks isikut vähem koormav. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi senise praktika järgi võimaldab TsMS § 181 lg 3¹ lõivu osamaksetena tasumist ka juriidilise isiku puhul (nt RKTkm 21.12.2010, 3-2-1-147-10, p 9).

8.5. Lisaks ei ole kõnealune regulatsioon mõeldukas abinõu menetlusökonoomia eesmärgi täitmiseks. Kuigi riigil ei ole kohustust anda majandustegevusega tegelevatele eraõiguslikele juriidilistele isikutele kohtusse pöördumiseks menetlusabi, peab riik siiski tagama, et ka juriidiline isik saab põhiõigusi tõhusalt teostada. Puudub alus eeldada, et äriühingul peab igal juhul olema majanduslik võimekus riigilõivu tasuda. Käesoleval juhul on tegemist olukorraga, kus kostja pangakontod ja vähemalt osa majandustegevusega seotud vallasvara on arestitud. Kirjeldatud olukorras ei ole mõistlikult näha, kuidas kostja saaks oma vara arvel tasuda lõivu kohtusse pöördumisel (vrd RKTkm 20.02.2019, 2-14-10489, p 12). Taotlust sisuliselt lahendades tuleks kontrollida TsMS § 182 lg 2 p 2 ja analoogia korras ka § 183 lg 2 tingimusi (vt RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 62.2). See ei tähenda, et menetlusabi andmise peab igal juhul välistama. Need sätted koostoimes TsMS § 181 lg-ga 3¹ pakuvad mõeldukama lahenduse menetlusökonoomia eesmärgi täitmiseks kui TsMS § 183 lg 1 ls 1 sisalduv absoluutne välistus.

9. Eelneva põhjal tunnistab ringkonnakohus PS-ga vastuolus olevaks ja jätab asja lahendamisel kohaldamata TsMS § 183 lg 1 ls 1 osas, milles see välistab menetlusabi andmise tsiviilkohtumenetluses kohtusse pöördumisel riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks sättes nimetatud kriteeriumitele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule. Ringkonnakohus edastab määruse Riigikohtule ja lisab sellele TsMS § 183 lg 1 teksti (PSJKS § 9 lg-d 1 ja 2)

10. Järgmiseks käsitleb ringkonnakohus kaebuse ulatust ja lahendab kaebuse.

10.1. Maakohus tegi vaidlustatud määrusega kaks otsustust: resolutsiooni p-ga 1 jättis kostja menetlusabi taotluse rahuldamata ning p-ga 2 jättis vastuhagi avalduse käiguta, määras tasutava riigilõivu summa ja andis maksmiseks tähtaja 14 päeva alates määruse kättesaamisest. Kohtute infosüsteemi andmetel sai kostja määruse kätte 23.05.2023, st riigilõivu tasumise tähtaeg möödus 09.06.2023. Samast infosüsteemist ei nähtu, et kostja oleks lõivu tasunud.

10.2. Maakohtu määrus on TsMS § 191 lg 1 ls 1 alusel kaevatav osas, millega menetlusabi taotlus jäi rahuldamata (resolutsiooni p 1). Samas ei ole TsMS §-s 340¹ ega mujal ette nähtud võimalust vaidlustada määrust, millega jäetakse avaldus käiguta ja antakse tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks (resolutsiooni p 2). Seega tuleks TsMS § 660 lg 1 ja § 664 lg 2 alusel jätta kostja määruskaebus läbi vaatamata osas, millega vaidlustati maakohtu määruse resolutsiooni p 2 (vrd RKTkm 14.04.2010, 3-2-1-22-10, p 8).

10.3. Ringkonnakohus on senises praktikas pidanud võimalikuks muuta maakohtu määratud puuduste kõrvaldamise tähtaega, kui puuduse tegelikku esinemist või ulatust tuleb hinnata määruskaebemenetluses lahendatava küsimuse põhjal (nt TlnRnKm 04.02.2022, 2-20-10674, p 11.5 ja TlnRnKm 18.11.2022, 2-22-9621, p 10). Madalama astme määratud menetlustähtaja muutmist on pidanud võimalikuks ka Riigikohus (nt RKTkm 01.06.2016, 3-2-1-41-16, p 13). Kirjeldatud olukorraga on tegemist mh juhul, kui kohus määras tähtaja alguseks vähemalt osaliselt veel jõustumata kohtulahendi kättetoimetamise (vt selle kohta mõneti eksitavad juhised RKTkm 08.11.2018, 2-15-2803, p-s 12 ja RKTkm 24.10.2018, 2-17-16454, p-s 13.2). Käesolevas asjas kujunes maakohtu määruse resolutsiooni p 2 järgi olukord, et kostja sai küll vaidlustada talle menetlusabi andmata jätmise, aga oleks pidanud juba enne määruskaebuse lahendamist ikkagi tasuma riigilõivu. Nii puudub kostja kaebeõigusel sisu ja tähendus, samuti pole kooskõlas menetlusökonoomia ega menetluse tõhususega lahendus, kui kostja peab samade põhjendustega asuma vaidlustama vastuhagi menetlusse võtmisest keeldumise määrust.

10.4. Eelnevat arvesse võttes peab ringkonnakohus võimalikuks vaadata kostja kaebus läbi viisil, et sellega on vaidlustatud kogu maakohtu määrus ja kaebus on sellisena ka tervikuna lubatav (sarnaselt RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 29, kuigi erinevalt viidatud asjast ei ole ringkonnakohtul käesoleval juhul kahtlust vastuhagi avalduselt nõutava riigilõivu summa kohasuses). Ringkonnakohus rahuldab kostja kaebuse esimese taotluse ja tühistab vaidlustatud määruse tervikuna.

10.5. Kostja palus kaebuses lisaks vaidlustatud määruse tühistamisele ka menetlusabi taotluse rahuldamist. Maakohus ei ole taotlust sisuliselt läbi vaadanud ja TsMS § 9 lg 3 tõttu ei saa seda esimese kohtuastmena teha ringkonnakohus. Neil kaalutlustel rahldatakse kaebus osaliselt. Kostja taotluse peab uuesti lahendama maakohus.

11. Lõpuks annab ringkonnakohus juhised maakohtule kostja taotluse uueks läbivaatamiseks.

11.1. Ringkonnakohtu tänane määrus jõustub TsMS § 466 lg 3 ls 2 järgi kättetoimetamisest või teatavakstegemisest, sest selle peale ei saa esitada määruskaebust (vt järgnevas p 13). Määrust pole vaja kätte toimetada, vaid see tehakse pooltele teatavaks kohtu valitud viisil (TsMS § 466 lg 1 ls 2, § 667 lg 4 ls 2). Ringkonnakohus peab piisavaks määruse avaldamist e-toimikus ja selle kohta pooltele digitaalse teavituse saatmist. Kohus avaldab määruse ja saadab teavituse määruse tegemise päeval, st ühtlasi jõustub määrus samal päeval.

11.2. Eelmise p 10 alapunktides märgitud kaalutlustel tühistab ringkonnakohus vaidlustatud määruse tervikuna, st maakohus ei saa enam nõuda kostjalt selle alusel riigilõivu tasumist. Enne kostjalt riigilõivu nõudmist tuleb menetlusabi taotlus uuesti läbi vaadata.

11.3. TsMS § 659 ja § 463 lg 2 kaudu kohalduva TsMS § 658 lg 2 järgi on käesolevas määruses esitatud seisukohad õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel maakohtule kostja taotluse uuel läbivaatamisel kohustuslikud. Samas tuleneb TsMS § 698 lg 3 mõttest, et kui ringkonnakohus tunnistas asja lahendamisel määrusega kohaldamisele kuuluva õigustloova akti PS-ga vastuolus olevaks ja jättis selle kohaldamata, siis saabub menetluse jätkamiseks piisav õigusselgus alles Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve korras tehtud lahendi kuulutamisel.

11.4. Ringkonnakohtu hinnangul vastab eelmises alapunktis viidatud sätete ja menetlusseaduse üldisele mõttele kõige paremini tõlgendus, et tänane määrus muutub maakohtule siduvaks TsMS § 658 lg 2 tähenduses pärast Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve korras tehtud lahendi kuulutamist. Seetõttu ei saa maakohus lahendada kostja menetlusabi taotlust enne vastava lahendi tegemist. Taotluse lahendamisel on asjakohane järgida Riigikohtu varasemaid juhiseid eespool p-s 8 viidatud sarnases asjas (RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 62 jj).

11.5. Eelnev ei tähenda, et maakohus ei saa vastuhagi menetlusse võtta. TsMS § 179 lg 1 võimaldab tasumata riigilõivu mõista välja lõpplahendis või isegi pärast seda eraldi määrusega. Olukord on sarnane juhul, kui kostja vabastatakse riigilõivu tasumise kohustusest vastuhagi esitamisel, sest TsMS § 190 lg-te 3–5 kohaselt tuleb tal ikkagi riigilõiv riigile hiljem hüvitada, kui ta vaidluse vastuhagi osas kaotab. TsMS § 146 lg 2 järgi vastutab kostja riigi ees solidaarselt hagejatega ka juhul, kui vastuhagi on edukas. Nende võimalustega pidi kostja arvestama menetlusabi taotluse esitamisel. Maakohus saab kaaluda, kas ta eelistab vastuhagi menetlusse võtmist tingimusel, et riigilõivuga seonduv lahendatakse hiljem.

12. Tänane määrus ei ole kohtuasja menetlust lõpetav lahend TsMS § 173 lg 1 ls 1 tähenduses, mistõttu menetluskulude jaotust selles ei märgita. Kostja võib esitada TsMS § 150 lg 1 p 1 alusel maakohtule taotluse kaebuselt tasutud riigilõivu tagastamiseks, sest RLS § 22 lg 1 p 10 kohaselt ei tule riigilõivu tasuda menetlusabi taotluse läbivaatamise asjas esitatud määruskaebuselt.

13. TsMS § 696 lg 1 ls 1 võimaldab esitada ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse Riigikohtule üksnes juhul, kui see on seaduse järgi lubatud. TsMS § 191 lg 1 ls 2 näeb ette, et maakohtu menetlusabi määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saa Riigikohtule edasi kaevata.

(allkirjastatud digitaalselt)